

Репресивні заходи російської влади стосовно митрополита Андрея Шептицького в роки Першої світової війни

Велич постаті митрополита А.Шептицького ще донедавна замовчувались або спотворено висвітлювались в радянській історичній науці. З отриманням Україною незалежності дослідники розпочали активне вивчення життя і діяльності людини, що, за словами митрополита Й.Сліпого, була “...чесною і окрасою нашої Церкви і народу” [1].

У працях сучасних істориків і в збірниках документів вагоме місце посідає дослідження державницької позиції А.Шептицького в роки Першої світової війни. У цьому контексті авторам видається важливим дослідження репресивних заходів російської окупаційної адміністрації стосовно постаті митрополита А. Шептицького.

Відзначимо, що на окупованих у 1914-1915 рр. українських землях політика російських властей полягала у забороні і знищенні всього українського, у перетворенні краю на одну із внутрішніх губерній “єдиною і неделимою” імперії [3].

Репресії російської окупаційної влади спрямовувалися і проти греко-католицької Церкви, а її вірних намагалися повернути до російського православ'я. Зі вступом російських військ Синод Російської православної церкви зараз же вислав до Галичини фанатиків російського православ'я – владика Антонія Храповицького з Харкова і владика Євлогія з Холму [4]. Головним завданням їхньої “місії” було руйнування греко-католицької Церкви у Галичині. На місці греко-католицької планувалось створити православну митрополію з центром у Львові [5].

Випробування, що випали на долю греко-католицьких служителів культу та віруючих, повною мірою розділив їхній архіпастир – митрополит Андрей Шептицький. Будучи не лише релігійним діячем, але й національним речником з початком війни він поділяв концепцію створення на руїнах Російської імперії незалежної соборної України [6]. 15 серпня 1914 р. А. Шептицький звернувся до

урядів Австро-Угорщини та Німеччини з меморіалом, у якому висунув концепцію державно-політичного, воєнного та релігійного упорядкування всіх українських земель. Основною ідеєю цієї концепції, за словами самого митрополита, було відділення українських земель від “Росії по змозі якнайбільш відрубно, щоб надати їм симпатичний для населення характер національної території, незалежної від Росії, чужої держави царів” [7]. Цій меті мало бути підпорядковане створення національної української армії, замінення російського законодавства австрійським, унезалежнення церкви від російських впливів [8].

21 серпня 1914 року А.Шептицький проголосив в храмі св.Юра у Львові відозву до вірних прикордонних сіл Галицьких епархій. Митрополит закликав не зважати на вмовляння тих, “що хотять Вас закувати в кайдани,...що сміють намовляти Вас до зради Цісаря – Вітчизни - Віри” [9; 10]. Присутній на богослужінні жандармський офіцер Ширмо-Щербинський у рапорті генерал-губернатору повідомляв, що “митрополит наставляв віруючих молитися за тих, хто у складі австрійської армії воює проти росіян” [11].

Діяльність митрополита Андрея Шептицького непокоїла правителів царської Росії. У ньому вбачали уособлення українського політичного та релігійного сепаратизму [12].

6 вересня 1914 року в неділю А.Шептицький мав відправу у Волоській Церкві (Успення Пресвятої Богородиці) у Львові, після якої проголосив проповідь, де закликав львів’ян захищати віру перед наступом Росії [13].

Після такого антиросійського виступу 11 вересня в палатах митрополита був здійснений обшук, який повторився 12 і 14 вересня, а з 15 вересня А.Шептицький уже знаходився під домашнім арештом [14]. Начальник жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини полковник Меркулов у своєму звіті про обшук у митрополичих палатах та конфіскацію архіву митрополита А.Шептицького писав, що “...за цією невеликою кількістю документів можна скласти вичерпне уявлення про ту

активну діяльність, яка цілком поглинала Шептицького і спрямовувалась ним, головним чином, проти Росії і Православ'я” [15].

19 вересня 1914 року А.Шептицького було ув'язнено і вивезено спершу до Києва, а згодом етапом до Нижнього Новгорода, Курська, Суздаля, Ярославля [16]. У Спасо-Євфимівському монастирі Суздаля Шептицький перебував до Лютневої революції 1917 року.

Арешт митрополита відбувся з наказу командира VIII російської армії генерала Брусилова, який засвідчив цим кроком “ повну нездібність” орієнтуватися у суспільно-політичних відносинах на окупованих Росією територіях.[17].

Навесні 1915 року Львівським жандармським Управлінням було виявлено в замурованому приміщенні митрополичих палат таємний архів А.Шептицького. Знайдено листування митрополита з архикнязем Францом Фердинандом, його рукописи, статті до газети “Діло” з вітанням до цесаря Вільгельма “освободителя України”, листування з головними провідниками СВУ у Відні, з керівниками “Січовиків”, а також написаний А.Шептицьким план впровадження української автономії, що був переданий австрійському уряду, інші важливі документи. Як писала російська газета “Новое время”, ця знахідка спонукала міністра внутрішніх справ Росії М.Маклакова зупинити процес планованого звільнення графа Шептицького.[18].

Арешт митрополита породив хвилю антиросійських настроїв не тільки в межах Східної Галичини, але і з-за кордоном. 11 листопада 1914 р. російський посланник у Ватикані Нелідов повідомив у Міністерство закордонних справ Росії, що Ватикан серйозно стурбований засланням А. Шептицького і станом релігійних справ у Східній Галичині [19]. Особливо посилювалися виступи в пресі зимою 1914-1915 рр. У цей час, в донесеннях російських дипломатичних представників Європи і Америки відзначалося, що прихильники митрополита розгорнули в пресі активну кампанію з метою “налаштувати проти Росії громадську думку Західної Європи та Америки”. Міжнародний резонанс, викликаний арештом митрополита, був настільки масштабним, що міністр

внутрішніх справ став заперечувати будь-яку причетність свого відомства до цієї акції [20].

У жовтні 1914 р. з Нелідовим про арешт митрополита говорив сам папа. Він наголосив, що напевне С. Д. Сазонов володіє вагомими доказами провини митрополита, якщо допустив його вислання вглиб Росії і що він дуже бажав би ознайомитися з висунутими проти митрополита звинуваченнями. Статс-секретар Ватикану кардинал Гаспаррі звернувся до МЗС Росії з пропозицією надати А. Шептицькому можливість виїхати у Канаду. Було також запропоновано обміняти його на російських журналістів, взятих у полон австро-угорськими військами. Однак, всі вони були відхилені офіційним Петербургом.

Репресії, які зазнав митрополит А.Шептицький від російської влади, стали частиною програми знищення греко-католицької Церкви як осердя української культури і духовності. Звинувачення, які інкримінувала митрополиту російська жандармерія, засвідчили його прагнення розбудувати незалежну самостійну державу.

1. Гайковський М. Майбутнє України у візії митрополита Андрея Шептицького // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2000. – №7. – С. 250.
2. Гладка Г. Державотворча концепція митрополита Андрія Шептицького в період Першої світової війни // Нова політика. – 1999. - №2. – С. 56-59; Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький: його життя і заслуги. – Люблін, 1990. – 64 с.; Марчук В. В. Греко-католицька Церква у 1914 – 1923 рр.// Укр. іст. журн. – 2000. - №6. – С.16-28.; Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Документи і матеріали 1889 – 1944. Том 2: Церква і суспільне питання. Кн.2: Листування. – Львів, 1999. – С.571-1096.; Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи /1865 – 1944рр./ за ред. Заборовського Я. Ю. – Львів – Івано-Франківськ, 1995. – 176 с.;
3. Мазур О. Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914 – 1918). Автореф. дис. канд. істор. наук. – Львів, 1997. – 23 с.
4. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни // Львів. Історичні нариси. – Львів, 1996. – С.312.

5. Свобода. – 1915. – 2 березня. – С.7.
6. Марчук В. В. Греко-католицька Церква у 1914 – 1923 рр.// Укр. іст. журн. – 2000. - №6. – С.17.
7. Кугутяк М. Андрей Шептицький у національно-визвольних змаганнях українського народу.// Спадщина митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С.68.
8. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІАУК), ф. 365, оп. 2, спр. 32, спр.60 зв.
9. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 201, оп. 46, спр.1611, арк.6.
10. Діло. – 1914. – 26 серп.
11. ЦДІАУК, ф. 361, оп. 1, спр. 3226, арк. 9.
12. Гладка Г., Кугутяк М., Москалюк М., Хруслов Б. У боротьбі за церкву, націю й державу // Галичина. – 1998. - №2. – С. 68.
13. Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький: його життя і заслуги. – Люблін, 1990. – С.50.
14. Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи /1865 – 1944рр./ за ред. Заборовського Я. Ю. – Львів – Івано-Франківськ, 1995. – С.30.
15. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Документи і матеріали 1889 – 1944. Том 2: Церква і суспільне питання. Кн.2: Листування. – Львів, 1999. – С.635.
16. Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи /1865 – 1944рр./ за ред. Заборовського Я. Ю. – Львів – Івано-Франківськ, 1995. – С.30.
17. Кочубей Н. Дещо з минулого (зі споминів про московську окупацію Галичини) // Дзвони. – 1935. – Ч.12. – С.582.
18. Вістник СВУ.- 1916. – Ч.119. – 8 жовтня. – С.652.
19. Винтер Е. Папство и царизм. – М.: Прогрес, 1964. – С.492.
20. Бахтурина А.В. Восточная Галиция в политике Российской империи в годі Первой мировой войны. – М.,2001. – С.153.